

ERDÉLY A ROMÁN NÉP TÖRTÉNETÉBEN*

(Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Facultatea de istorie și filosofie, Dezbateri istoriografice, V. Transilvania în istoria poporului român, Iași, ianuarie 1986, Coordonatori: V. Cristian, I. Agrigoroaiei, M. Cojocariu, 54.)

(„Al. I. Cuza” Tudományegyetem, Iași, Történelem-filozófia kar, Históriai viták, V. Sorozat, Erdély a román nép történetében, Iași, 1986 január, Szerkesztették: V. Cristian, I. Agrigoroaiei, M. Cojocariu, 54.)

Románia egyik legfontosabb egyetemi központja Moldva székvárosa, Iași, vagy Jász, Jászváros, ahogyan mi, magyarok ismerjük. A mai Tudományegyetem, amely nemrég ünnepelte fennállásának 125 éves évfordulóját, az alapító fejedelem, Al. I. Cuza nevét viseli. Tevékenységében a történelem oktatása jelentős helyet foglalt és foglal el. Ennek kezdete 1843, Mihail Kogălniceanu híres beszéde a történelem tanításának szükségességéről és ismeretének fontosságáról, amely az Egyetem elődjének számító Academia Mihăileană főiskola megnyitásán hangzott el. 1860 után a iași-i Egyetemen olyan nevek álltak Klió szolgálatában – hogy csak a fontosabbakat említsük – mint: Titu Maiorescu, A. D. Xenopol, Ilie Miinea, Andrei Țețea, Gheorghe Brătianu, Ilie Gramadă, M. Petrescu Dîmbovita és mások.

A történelem-filozófia karon 1986. január 15-én *Erdély a román nép történetében* címmel kerekasztal beszélgetést tartottak, amelynek anyagát röviden ismertetjük.

A bevezetőben *Vasile Cristian* kiemelte a téma fontosságát az egyetemes és a nemzeti történelem megismerése szempontjából. A megbeszélés célja: a tudományos kutatás fényében bemutatni Erdély történetét, amely a kutatók állandó figyelmének örülhetett. Ennek eredményei azon szintézisek, amelyek Erdély egészére vonatkoznak (*St. Pascu*: Mit jelent Erdély?; *Ilie Ceaușescu*: Erdély – ősi román föld), vagy amelyek besorolják a román nép általános fejlődésébe (*Mircea Mușat, Ion Ardeleanu*: A géta-dák államtól az egységes román államig; *Dinu G. Giurescu*: A románok képes története). A külföld érdeklődését Erdély történelme iránt R. W. Seton-Watson, Andrew Mc Kenzie és Keith Hitchins neve bizonyítja.

„Egyes kutatók, főképpen magyarok, érezhetően eltávolodnak az igazságtól, meghamisítják azt. . . . Egyes jelenkori magyar történészek polgári történetírók téziseit átvéve a mi történelmünket továbbra is elferdítve mutatják be, főleg egyes alapvető kérdésekben, mint: a román nép eredete, folytonossága a régi Dácia területén,

* A tájékoztató jellegű *beszámoló* igyekszik hűen visszaadni a különböző állásfoglalások nyelvezetét is.

Erdély középkori és újkori státusa, román–magyar kapcsolatok a két világháború között, stb.” (2–3. o.) Ennek okai az ismeretlenség, az irigység, az előre kialakított vélemények, „az emberi tehetetlenség” (Miron Costin, 2–3. ol.).

A továbbiakban V. Cristian Erdély történeti földrajzának rövid elemzését adja. Kedvező feltételei alapján Erdély már kezdettől lehetőséget adott az emberi életnek. Fejlődési ritmusa felgyorsult már a „neolitikus forradalommal”, fontos volt a géta–dák periódus, „Erdély hegyei alkották Burebista és Decebal központsított államának magvát. . . . Dácia római hódításának központja szintén Erdély volt. Ez volt a dák–római szimbiózis olvasztótégelye, amely a román kontinuitás alaptüzelye is lesz.” (6. o.) Ezt a kutatások (elsősorban régészeti) eredményei bizonyítják.

Erdély fejlődési sajátosságai Cristian szerint „csak sajátosságok, nem érintik a lényegét, amit Erdély alkot a román föld részeként. Ezt a konklúziót eredményezik – a kutatások alapján – a további hozzászólások is”. (6. o.) Ezek, az időrendi kritérium alapján, néhány alapvető kérdésre vonatkoztak.

Ókor történet kutató nem szólt hozzá a témához. Valószínűleg ezért *Ion Toderăşcu* foglalkozott a kutatási területét megelőző időkzakkal is, és összefoglalta az őslakosság folytonosságának bizonyítékait:

- „– a régészeti kutatások eredményei;
- az Erdélyre vonatkozó első dokumentumok azt a tényt közlik, hogy az itteni lakosságot főleg románok alkotják (A. D. Xenopol);
- a kenézségekbe, vajdaságokba való szerveződés a román lakosság régiségével magyarázható (I. Lupaş);
- a magyar krónikások minden Erdélybe bevándorló népet a magyar uralom megteremtése után említettek, kivéve a románokat. Ellenkezőleg, őket őshonosoknak tartják (D. Onciul);
- a Galiciába bevándorló románokat úgy említik, mint jövevények, telepések. Az erdélyi románokról nincsenek ilyen forrásaink. Vajon mi a magyarázata? (N. Iorga);
- a magyar uralom kezdetekor a románok Erdélyben jelentős jogokat élveztek, ami szintén bizonyítja régiségüket (A. D. Xenopol);
- a román falvak morfológiája a folytonosság újabb bizonyítéka . . . A tömegesen bevándorló népesség nem a természetileg védett helyekre telepedik, hanem azt előre megállapított szabályok szerint telepítik (Şt. Pascu, VI. Hanga);
- a helynevek és víznevek lenyűgöző arányban románok. A hegyvidéki magyar helynevek gyakran a régiek tükörszavai (A. D. Xenopol);
- a görög–szláv szertartás egysége a románoknál bizonyítja, hogy a szláv nyelvű szertartásrend megelőzi Erdély magyarok általi elfoglalását. Bevándorlóknak nem sikerült volna ilyen „reformot” végrehajtani Szent István apostoli koronájának gyámsága alatt (P. P. Panaitescu);
- a történelmi logika jogosítja – azt hisszük – a kérdést: milyen érdeke lehetett a románoknak, hogy elhagyják a Dunától délre fekvő területeket, ahol több száz éven át, míg a kontinuitást ellenzők ott „tartották”, volt értelme életüknek, és jöjjenek egy idegen elnyomás alatt levő területre? Ismeretes az egyéni és tömegpszichológiai tanúsága, hogy a szabadság mindig elsőrendűbb az anyagi jólétnél;

– gyakran felvetődött a kérdés, hogy a románokat (nemcsak az erdélyieket), miért említik az oklevelek olyan későn? A válasz csak egy lehet: a békés népeségek nem kerültek azok látókörébe, akik az eseményeket feljegyezték. Létezett egy valódi előszeretet a háborús, katonai tények, népeségek tömeges helyváltoztatása iránt. A dunai térség, ahol ezer éven át a vándor népek egymást követték, a korabeli forrásokban különböző néven szerepel: Gótok,- Gepidák,- Avarok,- Kunok,- Tatárkországa. Ezen megnevezések megtévesztők, hiszen palástolják a helyi etnikai valóságot” (L. Musset)”. (7–8. o.)

Toderaşcu szerint a régészeti források igazolják Anonymus krónikáját. Szerinte a középkor első századaiban Erdély politikai szervezetei a magyar hódítás miatt nem egyesülhettek egy román államba. Erdély a hódítás után is megőrizte egyéniségét, önállósági törekvése politikai életének alapvető jellemvonása marad. Önállóságát a magyar történetírás is jelezte (Szilágyi Sándor, Cholnoki Jenő, Endes Miklós).

Annak ellenére, hogy a románokat kizárták a politikai életből (bár léteztek, mint etnikai, társadalmi és felekezeti valóság), számukra fontosnak tartja Vitéz Mihály erdélyi bevonulását, ami „megrendítette a magyar nemesség mindenható-ságát”. (11. o.)

Tisztelet és méltóság a románok számára a Habsburg uralom alatt sem létezett. Ennek következménye a román nemzeti mozgalom politikai kezdete Inochentie Micu-Klein vezetésével, aki összefoglalta „az erdélyi románok kérdését összefüggő rendszerbe, megfogalmazván a célkitűzéseket és az alapvető bizonyítékokat” (D. Prodan). (12. o.)

Vasile Neamţu szerint az erdélyi román elem ellenállása és fennmaradása azzal is magyarázható, „hogy elszakíthatatlan kapcsolat fűzte a Kárpátokon kívül élő románokhoz”. (12. o.) A Kárpátokon átvezető utak számosak és látogatottak voltak. Az együttműködés gazdasági, katonai és kulturális téren valósult meg, aminek számos bizonyítéka maradt fenn.

Georghe Platon a 18. század fontosságát hangsúlyozta. Ez a század szintézist eredményezett, amelyben létrejött a nemzet, a román közösség magasabb fokú kifejezése. Ebben az időszakban „Erdély – *laboratorium*, ahol meghatározódott és kialakult a román tudat”. (15. o.) Néhány szép idézettel emlékeztet Erdély szerepére a román nemzeti és szellemi életben, majd a 18. század jellemzőire tér ki.

Ilie Bădescu szociológus nyomán említi az „*átkulturálódást*” jelenséget, amely a román szellemi hozományt kidolgozó központ fokozatos áttelepedését jelenti a hegyek egyik oldaláról a másikra (a Fejedelemségekől Erdélybe és onnan vissza). Az átkulturálódás lényege: „az etnikai tudat szempontjából a román társadalom homogenizálódása valóságos volt, mielőtt a nemzet a fogalom modern értelmében létrejöhet volna”. (16. o.)

A 18. századi „második hullám” idején (Alvin Toffler meghatározása), a román társadalomban kettős folyamat zajlik: a román nyelv homogenizálódása, és a román világ beilleszkedése az európai gazdasági, politikai és szellemi közösségbe. Erdély földjén lejátszódott jelenségek és események hangsúlyozzák központi román szerepét. Az a tény, hogy Erdélyben az etnikai hovatartozás érzése erős volt, fenntartotta az ellentéteket. Ennek következménye a nemzeti szolidaritás és politikai harc, amely által a román nemzet – a század szellemében – megpróbál kiemelkedni

alárendelt szerepéből, amelybe kényszerítették. Az idegen uralom ellen irányult nemzeti politikai programjuk, amit Inochentie Micu vázolt és amely a Supplex-ben tökéletesedett ki.

Az Erdélyi Iskola tevékenységének következményei kiterjedtek az egész románságra. Továbbá fontos mozzanatot jelentett az 1784-es felkelés, „amely alapul szolgált a 19. század megújító forradalmainak”. (21. o.)

A Supplex (1791) lezárt egy századot és a román cselekvést jövője felé irányította. Minden nehézség ellenére „Erdély mégis megőrizte lényét. Nagylelkű szíve mindig életképes energiával táplálta a román közösséget, fenntartván a nemzet erejét és jövőjébe vetett bizalmát”. (21. o.)

Vasile Russu a nemzet és tudat alakulását elemezte a 19. század folyamán, és a román-osztrák—magyar kapcsolatokra igyekezett szűkíteni hozzászólását.

A 19. században Erdély fontos szerepet kap a románok jövőjére vonatkozóan. A század első évtizedeiben az erdélyi románoknak vissza kellett utasítaniuk Nagy-magyarország „csalóka tervének létrehozását” (23. o.) és céljuk Dákó-Románia létrehozása lett. Így „a jelen és jövővel kapcsolatban teljesen ellentétes felfogású két nemzet jött létre” (23. o.) és kereste érvényesülését. A magyarosítás szempontjából az 1842-ben elfogadott törvény játszott szerepet, míg ellene a románok (Simion Bărnuțiu) és szászok (Stephan Ludwig Roth) tiltakoztak. Az ellentmondások fokozatosan elmélyülnek, amit az 1848–49-es forradalom bizonyít. Erdély Magyarországgal történő egyesülésével a románok „nem hagyták magukat sokáig becsapni” (26. o.), és nemzeti szabadságukat társadalmi felszabadulásuktól tették függővé. Ezt fogalmazták meg 1848 májusában Balázsfalván. Társadalmi és nemzeti cékitűzéseik megvalósítása sok akadályba ütközött, elhárításukra a fegyveres harcot is vállalták. A forradalom bukása után bevezetett önkényuralom sem tudta elnémitani a román nemzeti követeléseket. Moldva és Munténia egyesülése után – amit Ausztria sem tudott megakadályozni – a bécsi udvar liberálisabb rendszert vezetett be (1860–1867). A szebeni országgyűlés után a románokat egyenlő jogúaknak ismerték el. A magyar politikusok kiegyeztek az osztrákokkal, de ennek feltétele Erdély autonómiájának teljes felszámolása volt.

„Az 1867-es kompromisszum Magyarországon a magyar elem a nemzetiségekhez viszonyítva csak 30%-ot képviselt. És ez a kisebbség, a „történelmi jog” és civilizációs hivatás jegyében megpróbálta erővel elmagyarosítani a 70%-ot kitevő idegen etnikai közösséget, népességét egy olyan fura típusú államnak, amely egy hanyatlásban levő birodalom válságainak köszönhetően jött létre, amely már régóta Európa legbetegebb emberévé vált.” (34. o.)

A nemzeti jogokért folytatott harc természetes következménye lesz Ausztria–Magyarország felbomlása 1918-ban.

Ion Agrișoroaiei szerint az 1918-as „Nagy Egyesülés . . . egy szükséges történelmi folyamat eredménye”. (37.o.) Az egyesülés és az utána következő reformok „nagyvonalakban polgári-demokratikus forradalom célkitűzéseinek a megvalósítását jelentették”. (37. o.)

1918 után Erdély ipara és kereskedelme fellendült. Fejlődtek a fontosabb ipari központok, megélénkült a szénbányászat és a gázkitermelés.

„Amint a mi újkeletű történetírásunk bemutatta, a két világháború közötti időszakban, az Egyesülés előtti évekhez viszonyítva, jelentős sikereket értek el az ipar, városfejlesztés, tanügy és kultúra fejlődésében, ezek gyümölcseit élvezhették úgy a román nép, mint az együttélő nemzetiségek. A kiadványok egész sora is megjelent ezen nemzetiségek nyelvén. Az Egyesülés előtti Erdélyben 15 magyar nyelvű napilap létezett, de ezek száma 1936-ban 53-ra emelkedett. 1919 és 1933 között körülbelül 5000 tudományos és irodalmi mű jelent meg magyar nyelven Erdélyben, sokkal több, mint az előző 50 évben.” (40. o.)

A trianoni szerződés után a magyar reakció élénk revizionista hadjáratot indított. „A horthysta szervek és szervezetek, a kémkedés sajátos eszközeivel és a sovinizmus beoltásával az erdélyi magyarokba és székelyekbe, azt követték, hogy elrontsák a viszonyt a románok és az együttlakó nemzetiségek között, a hamis történelmi tételeket szaporították a félrevezetés céljából, a magyar népeiséget revizionista akciókra és a román állammal szembeni törvényes kötelezettségek alóli kibújásra uszították.” (41. o.) Ezzel szemben a román diplomácia a nemzeti érdekek védelmében, az ország területi épségének megőrzésén fáradozott.

Az új körülmények között Erdély – mint román föld – jelentős szerepet játszott. Ennek eredménye az egész románság nagyarányú tiltakozása az 1940-es bécsi döntés ellen. „Más történelmi körülmények között, nagy és újabb erőfeszítések eredményeképpen a román nép visszakapta természetes jogait Erdélyt illetően, amit az 1947 februárjában aláírt szerződések nemzetközileg elismertek.” (42. o.)

Gheorghe Tănase a történelem tanítására vonatkozólag néhány módszertani útmutatóval szolgált:

- csökkenteni kell az eltolódásokat a történelmi kutatás és a történelem, mint tananyag között;
- az Erdélyre vonatkozó történelmi lecke legyen tudományosan megalapozott, elevenítse fel az eseményeket színesen, de kritikus ítélettel, legyen meg az összhang a nemzeti és egyetemes történelem között;
- a tanításban minden témát át kell fogni;
- a román társadalom fejlődésének egységes elemzése az egész ország területére vonatkozik;
- interdiszciplinárisan lehet elemezni új témákat is (pl. „Erdély Közép-Európa része? Nem. . . . A tanár tárgyalhat új témát *A román föld* címmel”). (44. o.);
- Erdély történelmének tanításakor rendszerezni kell a tanulók ismereteit.

Kérdések hangzottak el Anonymus krónikájára, Románia és Erdély történelmének magyarországi tanítására vonatkozóan.

A válaszban *I. Toderăşcu* közli R. Rössler, Hóman Bálint és Györffy György álláspontját a krónikával kapcsolatban. A történelem tanításával kapcsolatban kifejti, hogy a magyarországi tankönyvek nem kezelik helyesen a tényeket és szórványosak a románok történetét illetően.

A második kérdésre adott választ *V. Cristian* kiegészíti. A magyar tankönyvek nem tárgyalják külön Magyarország történetét és az egyetemes történelmet, ami által a saját nép története nagyobb helyet kap. Erdély történetét Magyarország része-

ként ismertetik. „Ami Erdély újkori fejlődését illeti, a pontatlan megítélések folytatódnak, főleg a románok helyét és szerepét illetően.” (49. o.) Elismeri, hogy az újkort tartalmazó tankönyvek helyesen elemzik a nemzetiségek harcait, de ez a látásmód nem érvényesül a jelenkor megírásában.

A befejezésben *V. Cristian* hangsúlyozza az erdélyi román parasztság és értelmiség szerepét a román történelem alakulásában.

Hadd zárjuk az ismertetést *V. Cristian* bevezetőjéből idézett mondattal: „Az igazi történész lényeges hivatása éppen az igazság keresése, az egyetlen, amely életképes, és ennél fogva a társadalmi haladást és a népek közti közeledést szolgálhatja”. (3. o.)

(-y -a)